

su kao osobi ili kao dijelu ženina tijela. Dotiču se i pitanja razlike među spolovima, odnosno društvene uvjetovanosti seksualnosti. Zanimljivo i jasno, autor, tj. Sokrat tumači da prirodne razlike nisu vrijednosne te da nejednakost nije nepravednost.

Za kraj ove rasprave, zadnje rečenice koje Sokrat izgovara u svojoj obrani života posvećene su majkama kao najvećoj vrijednosti ljudske vrste.

Zrinka Pranjić Kozlek

Mijo Škvorc, *Kršćanska egzistencija na ispitu: Korizmene konferencije*. Priredili Marijan Steiner i Ivan Šestak. Zagreb: Filozofsko–teološki institut, 2020, 205 str.

Pred nama je devet korizmenih konferencija p. Mije Škvorca, koje je održao u Bazilici Presvetoga Srca Isusova u Zagrebu 1951., 1952. i 1953. godine. Raduje nas što o 100. obljetnici rođenja i 30 godina od smrti toga isusovca, svećenika, biskupa, propovjednika, profesora, filozofa, teologa, književnika, naš Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove daje čitateljima u ruke vrijedan spis iz kojega se vidi autorova golemo erudicija i želja da svoje slušatelje vjerski što više prosvijetli i duhovno obogati.

Ova knjiga ima svoju vrijednost ne samo sadržajno, nego i s formalne strane. Uz dubinu i oštrinu misli, p. Škvorc na osebujan način oblikuje svoje rečenice. Rabi velik broj interpunkcija (napose zareze, tri točke, crtice) što otkriva da je riječ o govornim tekstovima: na taj način retor ih je lakše pamtio i govornički ih oblikovao. Budući da su to tekstovi koji imaju i esejističko–pjesnički karakter, oni su ovdje zadržani najvećim dijelom u izvornom obliku. To se odnosi na sintaksu i na pravopis iz Škvorčeva doba (primjerice dosljedno koristi zarez prije veznika *da*, zatim riječi *savremen*, *hiljada*, *pretstaviti*, potom *svijetlo*, *pro-*

povijednik, *nu* i slično). Kod navođenja prezimena pojedinih osoba, autor uz njih donosi ponekad imena pisana u hrvatskoj verziji, primjerice Pavao [Paul] Claudel, Petar [Pierre] Lecomte du Noüy, Nikola [Nikolaus] Kopernikus i dr. Ostavljene su i neke riječi pisane u skraćenom obliku, koje su kod propovijedi mogle dati prikladan ritam govoru (primjerice *ko*, *kom*, *mom*, *reko...*). Samo ponekad priredivači su proveli ispravke gdje je očito riječ o pogrješci — bilo pravopisnoj, bilo rukopisnoj. Neka mjesta u tekstu pisana na pisačem stroju nije bilo lako odgonetnuti jer su naknadno ispravljena. Ponegdje bila je potrebna rekonstrukcija dijela rečenice ili izraza na temelju zaključivanja prema prethodnim ili naknadnim izričajima.

Mijo Škvorc rođeni je kajkavac (Prigorac), ali je upravo čudesno izgradio osebujnu “vlastitu” štokavštinu. Iz tekstova izbija veliko autorovo filozofsko i teološko znanje, ali i pravo književno–umjetničko oblikovanje sadržaja. Zadivljuje broj filozofa, teologa, znanstvenika i književnika koje Škvorc navodi. Nisu to usputna nabranjanja, nego često analiza njihovih misli, odnosno dijalogiziranje s njima. Naš je autor uz klasične autore čitao i pratio mnoga suvremena djela, koja je morao dobivati privatnim kanalima, jer se do te literature u ondašnjoj državi poslije rata nije moglo doći redovitim putem iz inozemstva.

I. — Tri konferencije iz 1951. govore o Crkvi: *Naše pokoljenje u Kristovoj ladi*, *U nutarnjosti Kristove lade* i *Osvajači s Kristove lade*.

U prvoj konferenciji prikazano je stanje u svijetu i položaj Crkve u njemu. Škvorc promatra svijet prije i neposredno poslije Drugoga svjetskoga rata te kaže da “mi kršćani ne možemo ni uz koju cijenu prihvatiti posljednjeg i najtežeg egzistencijalističkog aksioma: strašnog imperativa očaja [...] Ljudi bez vjere u svijetu vječnosti mogu — istina

— zauzimati mjesto u zoološkom rangu viših sisavaca, na vrhu prirodne selekcije, koja ih kažnjava tim više, što su im veće spoznaje o vlastitoj veličini i vlastitoj propasti” (str. 32–33).

Govornik želi promotriti Crkvu i iznutra, njezinu bit. “Naša bi Crkva bila popravljeni konfucionizam, ili budizam, ili ispravljeni judaizam, ili pročišćeni islam, ili neiskvaren humanizam, kad ne bi od čovjeka... ostvarila novo stvorenje. Od stvorenja — posinka. Od djeteta naravi — dijete Božje [...] Ulazimo u njezine najsvetije prostore, želimo se probiti i stati u samom središtu njezina opstanka, u blizini i sjedinjenju s onim čudom, što ga vjekovima u sebi skriva i daje ljudskom srcu — a to je Krist” (str. 36–37).

U konferenciji *Osvajači s Kristove lade* riječ je o apostolatu, tj. o donošenju Krista u svijet. Obraća se raznim ljudima, napose majkama: “Jer je svaka prava mati — mučenica. A ja pred mučenicima šutim i njima se molim. Svaka je prava majka kao i majka Ivana Cankara jedno čudo, neprotumačiva zagonetka.” A za majku u vrlo siromašnoj obitelji kaže: “Treba opet nahraniti osam ili deset gladnih ustiju? I nitko ne pita, kako. Mati, mora biti! Otvori svoje žile, mati, i daj nam svoju krv... Mi ćemo piti tvoju krv, mučenice, ti ćeš nam sama dati, da ti pojedemo srce... Ali veliš, mi ne smijemo umrijeti! O mati! Ti čudo na zemlji, ti svetinjo, pred kojom bih morao pasti na koljena, o tebi neću govoriti” (str. 68).

II. — Godine 1952. tri korizmene konferencije nose zajednički nadnaslov *Čovjek i njegova sudbina*, s podnaslovima: 1. *Da smo zakasnili šest sati...?*, 2. *Erwin Schrödinger i Petar Lecomte du Noüy nad živom plazmom*, 3. *Atomsko ili kameno doba? Birajmo*. Polazište je svih tekstova djelo Pierrea Lecomtea du Noüyja *Čovjekova sudbina*, koji je podržavao teističku i teološku interpre-

taciju evolucije. Škvorc se bavi i mislima ateista Schrödingera, napose njegovim djelom *Što je život?* Ove konferencije iz 1952. govore o znanstvenom pogledu na svijet: o zakonima stalnosti materije, o konstantnosti energije, te napose o zakonima važnima za život, tj. o drugom načelu termodinamike, koje završava u entropiji i zakonu statističkoga determinizma udružen sa slučajnošću. Za Boga koristi osebujan pojam Protuslučaj, suprotstavljajući se tezi da je svijet nastao slučajno. Napose piše o postanku života i čovjeka. A na koncu zaneseno kaže: “O prijatelji i braćo! Uzmite odvažno danas, večeras u svoje vlastite ruke — ne dajte da drugi i nepozvani diraju i prljaju vašu sudbinu! — u svoje vlastite ruke uzmite svoja srca! Ako su kamena, paleolitska, ako su ledena i bez života, bez sjaja, bez topline — znajte da ih već danas, sutra, u ove najbliže časove i dane možete božanskom dobrotom pretvoriti u srca Božje djece, u srca lijepa, plemenita, vječna!” (str. 126).

III. — Konferencije iz 1953. imaju nadnaslov *Drama naše slobode*. Trodijelni tekst sadrži naslove *Iz Pakla*, *Kroz Čistilište* i *U Raj*. Temelj je tih govora u Danteovoj *La Divina Comedia*. To su eshatološke stvarnosti koje zauzimaju važno mjesto u kršćanskoj teologiji. No, kako kaže autor svojim slušateljima, “htio bih [...] zajedno s vama ući u onaj drugi pakao, čistilište i raj što ga nosimo, proživljavamo, proklinjemo ili blagoslivljemo već ovdje na planetu. Ući u one tamne, polusvijetle ili rasvijetljene strane naše duše, gdje se prema izjavi Goetheovoj tuku neprestano dvije duše! Dva počela! Jer svaka je narav u biti svojoj ljudska — a po volji svojoj ili božanska ili davolska!” (str. 132).

Škvorc nas vodi kroz suptilna razmišljanja o čovjekovu zlu i grijehu. “Doista — u svanuće našeg povratka k Ocu kroz Čistilište kajanja i pokore — nešto blago poput rose umiva našu dušu... Ja to

osjećam!” (str. 158). I još: “Naša ispovjedaonica! To je naše čistište! [...] Ali vam ne ide u glavu, ne dopire do srca — da je sve to tako zamršeno: mjesto Boga tražiti čovjeka i njemu govoriti grijeh — i da je sve to tako jednostavno: doći zaprljan, gol, izgladnio — a izići čist, odjenut milošću pun snage i radosti!” (str. 161–162).

U Raju: “Da, prijatelji moji. Izišli smo iz Čistišta, da se zaputimo u raj. Eto naše sudbine, našeg života — svakidašnjeg, braćo i sestre, svakidašnjeg — neistrnutog iz rijeke svjetske evolucije, progresa, svih zdravih noviteta i svih velikih uspjeha na zemlji. Pošli smo u raj zemljom. Mi pače želimo, da i zemlju učinimo pristojnijim predvorjem raja. Već izvana — u našem običnom životu — nastojimo, da nešto nebeske atmosfere — zdravog propuha s vječnih vrhunaca pravde, ustrajne nade i ljubavi — dubokog međusobnog povjerenja i shvaćanja, zbliženja, jedinstva, zanosnog zagrljaja — bratskog i svježeg — ude među nas. Da nas prožme jedan zajednički i veliki osjećaj: Pukla su paklu vrata — ko što reče naš Šenoa [...] To je — prijatelji — to je najdublji smisao našeg izlaska iz pakla i našeg prolaza kroz čistište i dnevnu muku srca: mi moramo poći u neizrecivo bogatu pokrajinu slobode!” (str. 176).

I na kraju p. Škvorc poticajno kaže: “A kad večeras izadete iz ove Bazilike Otkupiteljeva Srca — kad se opet nade te među svojim današnjim i sutrašnjim problemima — pred svojim jučerašnjim i bolnim napastima — nemojte klonuti! Ne zaboravite, da ste u sebi htjeli kroz ove dane nešto dobro — da ste htjeli sebe iz pakla dovesti kroz Čistište života u Raj! Sebe — i sve one oko sebe, za koje nosite životnu i prekrogrobnu odgovornost. Nemojte klonuti!” (str. 195). Zaključimo: Sadržaj Škvorčevih konferencija obuhvaćaju glavne i razne kršćanske teme s filozofsko-teološkoga

aspekta, kao i dijalog sa znanstvenicima. U njima su obrađena teodicejska pitanja, o stvaranju svijeta i postanku čovjeka, eshatološke teme, razmišljanja o patnji i smislu života, govor o glavnim grijesima i krjepostima, eklesiološka razmatranja napose kroz sakramentologiju — sve to uz optimistično poticanje na čestit kršćanski život...

Marijan Steiner

Milenko Krešić, *Nadbiskup Stadler i financije: Gradnje, nekretnine, poslovi*. Sarajevo i Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet (Sarajevo) i Glas Koncila, 2021, 220 str.

Nedavno je objavljena knjiga profesora povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu Milenka Krešića *Nadbiskup Stadler i financije*. Recenzenti su Pavo Jurišić i Slavko Slišković OP. Dugo se je čekalo na takvu knjigu jer je često bilo sporenja i sumnji oko tih pitanja, pa i u kontekstu Stadlerove beatifikacije. Uvijek su financije problem. Autor se nada da će ova studija “dobrim dijelom, rasvijetliti i dati jedan cjelovitiji uvid i u ovaj dio Stadlerova života i djelovanja” (str. 9).

Studija je podijeljena u 12 poglavlja: 1. *Nadbiskup Stadler — prvo mjesto stanovanja*; 2. *Gradnja sarajevske prvostolnice*; 3. *Gradnja travničkog sjemeništa*; 4. *Gradnja bogoslovnog sjemeništa*; 5. *Nekretnine, gradnje i zaduženja do svibnja 1899.*; 6. *Nove nekretnine i zaduženja od kraja 1899. do kraja 1903.*; 7. *Nekretnine i zaduženja od 1904. do 1912.*; 8. *Afera Lesić — Nastić*; 9. *Nadbiskupovi poslovi do 1914.*; 10. *Velika financijska kriza: 1910.–1912.*; 11. *Nadbiskupijski i sestarski poslovi od 1912. do početka rata — supervizija delegata Bastiena*; 12. *1917. i rješenje problema*.

Studija je radena na temelju sačuvanih i dostupnih arhivskih podataka.